

Ю. В. Смаковський

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики навчання мистецьких дисциплін
Бердянського державного педагогічного університету

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Статтю присвячено одній з актуальних проблем формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти та їх готовності до майбутньої професійної діяльності. Педагогічна культура займає провідне місце у загальнокультурному та професійному становленні особистості, тому формування високого рівня такої культури можна вважати однією з передумов ефективної професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Від рівня сформованості у студентів педагогічної культури як інтегрованої частини професійної культури певною мірою залежить якість розв'язання проблем культурно-педагогічної взаємодії, побудови індивідуальної траєкторії професійного педагогічного зростання. Оскільки важливою метою підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти є формування педагогічної культури і готовності до професійної діяльності, завданнями стають аналіз і обґрунтування організаційно-педагогічних умов, які забезпечують досягнення поставленої мети.

Автором статті розглянуто поняття «педагогічна культура», «умова» та «педагогічні умови». Теоретично обґрунтовано комплекс організаційно-педагогічних умов формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва: створення загальної позитивної мотивації до організації навчального діалогу з використанням духовної музики; розширення змістового складника підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва матеріалами духовної музики та педагогічної культури; використання міждисциплінарних зв'язків у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва; використання активних форм і методів навчання під час реалізації процесу формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Доведено, що реалізація наведених організаційно-педагогічних умов дозволить системно організувати процес формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Ключові слова: педагогічна культура, умови, педагогічні умови, організаційно-педагогічні умови, професійна підготовка, майбутні вчителі музичного мистецтва, активні форми та методи.

Постановка проблеми. Нова соціально-економічна ситуація, яка склалася в нашому суспільстві, вимагає вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, зокрема вдосконалення процесу формування педагогічної культури. Система вищої музичної освіти повинна забезпечувати високий рівень особистісно-професійного і творчого розвитку майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Існує й кілька факторів, які негативно впливають на професійну підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва у закладі вищої освіти (далі – ЗВО). Відсутність системності у вирішенні проблеми підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва, недостатня теоретична і методична розробленість проблеми пошуку оптимальних шляхів формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва в умовах освітнього середовища ЗВО визначають необхідність нових підходів до досягнення мети вищої професійної освіти.

Ефективність процесу формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва як «складного інтегративного особистісного утворення, яке охоплює комплекс педагогічних почуттів і мотивацій, художньо-педагогічну компетентність, гуманістично-спрямований світогляд і мистецько-педагогічну творчість» [7, с. 41], залежить від умов, у яких він відбувається. Тому було поставлено завдання розглянути і виявити організаційно-педагогічні умови, які забезпечують ефективність процесу формування педагогічної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії і практиці педагогічної діяльності існує безліч трактувань і визначень поняття «умови» взагалі і «педагогічні умови» зокрема. Дослідженням сутності понять «умови» та «педагогічні умови» присвячено праці низки вітчизняних учених: А. Алексюк, В. Андрєєва, Ю. Бабанського, Р. Гуревича, І. Лернера, П. Підкасистого, О. Пометун, Г. Рубіної, В. Симоненко, Б. Чижевського та інших. Внесок у розробку методологічних, теоретичних і методичних аспектів формування педагогічної культури зробили науковці О. Гармаш, Г. Гриньов, В. Мішеченко, М. Пічкур, О. Растрігіна,

О. Рудницька, Т. Ткаченко, Т. Сидоренко, С. Чорна та інші.

У науковій літературі існують різні точки зору щодо поняття «умова». У словнику С. Ожегова «умова» трактується як «обставина, від якої що-небудь залежить» [4]. У філософському словнику під умовою розуміється «ставлення предмета до оточуючих його явищ, без яких він не може існувати» [8]. Саме умови складають те середовище, обставину, в якій явища виникають, існують і розвиваються.

Під педагогічними умовами І. Лернер розуміє чинники, які забезпечують успішне навчання [3, с. 54]. Г. Рубіна і В. Симоненко [6, с. 20] розглядають педагогічні умови ефективного формування знань як сукупність змісту, форм, засобів і методів навчання. В. Андрєєв вважає, що педагогічні умови – це результат «цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення цілей» [2, с. 124].

Вчені А. Алексюк і П. Підкасистий вважають, що педагогічні умови – це зовнішні і внутрішні фактори, які впливають на процес досягнення мети. До зовнішніх факторів вони відносять місце навчання, клімат у колективі, відносини викладача і студента, до внутрішніх – індивідуальні особливості особистості (рівень знань, вмінь, навичок, властивості характеру, емоційно-вольової сфери) [1, с. 132].

На думку В. Паламарчука, педагогічні умови – це система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися або суб'єктивно створені, і є необхідними для досягнення конкретної педагогічної мети [5, с. 1–4].

Мета статті – обґрунтувати сутність, значення і зміст основних організаційно-педагогічних умов формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Оскільки важливою метою підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти є формування педагогічної культури і готовності до професійної діяльності, завданнями стають аналіз і обґрунтування організаційно-педагогічних умов, які забезпечують досягнення поставленої мети. Педагогічні умови, в яких здійснюється навчання майбутніх вчителів музичного мистецтва, зумовлені психолого-педагогічною та музично-виконавською специфікою підготовки. Тому найбільш важливим є виявлення умов, які сприяють максимальному саморозвитку і забезпечують готовність до виконання професійно-виконавської і музично-педагогічної діяльності. Пошук підходів підготовки фахівців музичних спеціальностей слід орієнтувати на вибір оптимальних методів і засобів цієї підготовки з урахуванням особистісно-професійного розвитку

молодого покоління та особливостей професійної діяльності.

Професійна діяльність вчителів музичного мистецтва у сучасному світі є складним багатофункціональним явищем. Зміст професійної діяльності носить інтегративний характер, зумовлений специфікою виконуваних фахівцем соціальних функцій, різних видів діяльності, пов'язаних між собою (педагогічна, виконавська, методична, організаційно-управлінська, комунікативна) і поєднанням різних напрямів роботи (освітні, концертно-виконавські, науково-методичні). Оскільки професійна діяльність вчителя музичного мистецтва інтегрує у собі весь комплекс педагогічних і спеціальних (музичних) знань, умінь, здібностей, то вона є інтегративною системою.

Поділяючи думки багатьох учених щодо інтеграції загалом (Т. Браже, Е. Галицьких, А. Єльцова, М. Ніколаєвої), ми вважаємо, що при дослідженні процесу професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва інтеграцію слід розглядати як засіб отримання нової якості цієї підготовки. Саме інтегративний підхід може стати основою підготовки висококваліфікованого фахівця. Процес формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва слід розглядати як складник професійної підготовки, а також як спеціально організований у закладі вищої освіти освітній процес, який включає в себе поєднання традиційних і активних методів, освітніх форм, спрямованих на розвиток набору ключових компетенцій, професійно-значущих особистісних якостей.

Структура цього процесу утворюється з органічно пов'язаних компонентів: мета – досягнення високого рівня сформованості педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва; суб'єкт викладання – викладачі навчальних дисциплін; суб'єкт навчання – студенти (майбутні вчителі музичного мистецтва); зміст – основні дисципліни навчальних циклів, які дають можливість для формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва; засоби педагогічної комунікації – форми, методи, засоби навчання.

Для ефективності реалізації інтеграційного підходу до формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва необхідний комплекс організаційно-педагогічних умов. У нашому дослідженні під організаційно-педагогічними умовами ми розуміємо сукупність необхідних, обов'язкових обставин, які забезпечують ефективність формування педагогічної культури студентів – майбутніх вчителів музичного мистецтва. Ми виявили такі організаційно-педагогічні умови:

1) створення загальної позитивної мотивації до організації навчального діалогу з використанням духовної музики;

2) розширення змістового складника підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва матеріалами духовної музики та педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва;

3) використання міждисциплінарних зв'язків у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва;

4) використання активних форм і методів навчання під час реалізації процесу формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Розглянемо наведені педагогічні умови докладніше. Щодо першої організаційно-педагогічної умови варто зауважити, що важливо створити позитивну мотивацію до розвитку неповторної творчої індивідуальності студентів, яка має вияв у спрямуванні їх професійної підготовки на цілісність, неперервність і системність процесу формування педагогічної культури засобами духовної музики і яка б ґрунтувалася на принципах єдності пізнавальної активності та творчого підходу до відбору майбутніми вчителями музичного мистецтва видів, форм, засобів і прийомів здійснення мистецько-педагогічної діяльності.

Створення позитивного пізнавально-активного поля (вміння емоційно-образно викласти навчальний матеріал, вибудувати художню драматургію уроку, створити естетичний образ педагогічної дії, естетично переживати й етично оцінювати власні педагогічні дії) сприяло б формуванню педагогічної культури у студентів.

Друга організаційно-педагогічна умова (розширення змістового складника підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва матеріалами духовної музики та педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва) передбачала створення сприятливого емоційно-психологічного мікроклімату на заняттях, а також урахування емоційного самопочуття кожного студента; орієнтацію педагогічного процесу на творчу співпрацю, суб'єктивну позицію студентів як носіїв загальнолюдських духовних і культурних цінностей.

Третя організаційно-педагогічна умова (використання міждисциплінарних зв'язків у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва) передбачала збагачення змісту навчальних курсів «Хоровий клас» (практичні групові заняття), «Хорове диригування» (індивідуальні заняття), «Історія української музики», «Історія зарубіжної музики» (лекційні, семінарські заняття, самостійна робота студентів), «Аналіз музичних творів» (практичні групові заняття) матеріалами, які містять зразки духовного музичного мистецтва.

У процесі професійної підготовки педагоги забезпечували етико-естетичну спрямованість мистецько-педагогічної діяльності в контексті цінностей, закарбованих у творах духовного мистецтва

(постановка і вирішення завдань естетичного виховання та мистецької освіти студентів на засадах морального самовдосконалення, діалогічності міжособистісного та художнього спілкування, етичного вирішення педагогічних ситуацій і педагогічних завдань).

Четверта організаційно-педагогічна умова (використання активних форм і методів навчання під час реалізації процесу формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва) передбачала необхідний вибір оптимальних активних форм і методів навчання для ефективного здійснення професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Науковці довели, що активні методи стимулюють пізнавальну діяльність учнів, сприяють активності, розвитку гнучкості їх мислення, самостійності і творчому підходу до діяльності. Застосування активних методів навчання створює сприятливі можливості для проектування ситуацій реальної діяльності в освітньому процесі закладу вищої освіти. Оволодіння студентами знаннями і вміннями у результаті застосування активних методів забезпечує зближення навчального процесу з майбутньою професійною діяльністю, формує у майбутніх вчителів музичного мистецтва здатність діяти у нестандартних ситуаціях.

Активні методи передбачають використання проблемних лекцій, ділових ігор, педагогічних майстерень, ігор-тренінгів у форматі «мозкового штурму», педагогічних студій, групових дискусій, технологій кейс-стаді, рішень різних психолого-педагогічних завдань, моделювання педагогічних ситуацій.

Поняття «форми організації навчання» або «організаційна форма навчання» має інший зміст, ніж метод. Латинське слово «forma» означає «зовнішній вигляд», «зовнішній обрис». Отже, форма навчання як дидактична категорія означає зовнішню сторону організації навчального процесу, пов'язану з кількістю студентів, часом і місцем навчання, а також порядком його здійснення. Будучи зовнішньою стороною організації навчального процесу, форма навчання органічно пов'язана зі своєю внутрішньою, змістовно-процесуальною стороною. З цієї точки зору одна і та ж форма навчання може мати різну зовнішню модифікацію і структуру залежно від завдань і методів навчальної роботи.

Серед форм навчання, які застосовуються в освітньому процесі ЗВО, ми виділяємо індивідуальні, групові, фронтальні, парні і колективні. До індивідуальних форм навчання відносять консультації, захист курсових і випускних кваліфікаційних робіт, самостійну роботу студентів, сольні концертні виступи, індивідуальні (музичні) заняття. Групові форми поділяються на семінарські, практичні заняття, спеціальні курси, концертні виступи у складі ансамблю.

Фронтальні форми включають лекції, педагогічну практику, іспити, науково-практичні конференції; парні – консультації і практичні заняття; колективні – семінари, спеціальні курси, концертні виступи у складі оркестру та хору. Реалізація цих форм навчання повинна відбуватися комплексно, що дозволить формувати освітні комунікації і здійснювати міжпредметні зв'язки.

Одним із напрямів роботи, який сприяє формуванню педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва, є позааудиторна робота. Насамперед до неї відноситься концертна діяльність педагогів і студентів. Розширенню професійного кругозору і здійсненню самоосвіти студентів сприяє систематичне відвідування концертів, вистав, семінарів, майстер-класів тощо. Необхідно також виділити позааудиторні форми самостійної роботи студентів, які включають участь у конференціях різного рівня, публікації наукових статей, участь у конкурсах професійної майстерності, концертах і фестивалях.

Висновки і пропозиції. Вивчення науково-педагогічної літератури, аналіз проблеми дослідження дозволили виявити і теоретично обґрунтувати сукупність педагогічних умов, які сприяють формуванню професійно-педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва. Реалізація в освітній практиці вказаних педагогіч-

них умов дозволить системно організувати процес формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Список використаної літератури:

1. Алексюк А.М., Підкасистий П.І., Казаков В.А. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання. Київ : ІСДО, 1993. 336 с.
2. Андреев В.И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности. Москва : Высшая школа, 1982. 240 с.
3. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. Москва : Знания, 1980. 96 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под общ. ред. проф. Л.И. Скворцова. Москва : Изд-во Оникс, 2007. 1200 с.
5. Паламарчук В. Інновації в сучасній освіті. *Зауч*, 2006. № 10. С. 1–4.
6. Рубина Г.В., Симоненко В.Д. Применение ЭВМ в графической подготовке студентов. Брянск, 1992. 88 с.
7. Смаковський Ю.В. Формування педагогічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва засобами духовної музики : дис. канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Бердянськ, 2018. 295 с.
8. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. Москва : ИНФРА-М, 1999. С. 421.

Smakovskiy Yu. Organizational-pedagogical conditions of formation of pedagogical culture of future teachers of music art

The article is devoted to one of the urgent problems of formation of pedagogical culture of future teachers of musical art in higher education institutions and their readiness for future professional activity. Pedagogical culture occupies a leading place in the general cultural and professional development of the individual, so the formation of a high level of such culture can be considered one of the prerequisites for effective training of future teachers of musical art.

From the level of formation of students of pedagogical culture, as an integrated part of professional culture, to some extent depends on the quality of solving problems of cultural and pedagogical interaction and building an individual trajectory of professional pedagogical growth. Since the important purpose of training of future teachers of musical art in higher education is the formation of pedagogical culture and readiness for professional activity, the tasks are the analysis and justification of organizational – pedagogical conditions that ensure the achievement of this goal.

The author in this article considers the concepts of “pedagogical culture”, “condition” and “pedagogical conditions”. The complex of organizational- pedagogical conditions of formation of pedagogical culture of future teachers of musical art such as creation of the general positive motivation to the organization of educational dialogue with use of spiritual music is theoretically substantiated; expansion of the semantic component of training of future music teachers with the material of spiritual music and pedagogical culture of future teachers of musical art; use of interdisciplinary connections in the process of professional training of future teachers of musical art; the use of active forms and methods of teaching during the implementation of the process of forming the pedagogical culture of future teachers of musical art.

It is proved that the implementation of the presented organizational-pedagogical conditions will allow to systematically organizing the process of formation of pedagogical culture of future teachers of musical art.

Key words: pedagogical culture, condition, pedagogical conditions, professional training, organizational-pedagogical conditions, future teachers of musical art, active forms and methods.